

A sóvidéki oktatás 30 éves fejlődése

Mobilitás, beilleszkedés

Néhány esztendővel ezelőtt, még az iskolai évek elején, félig-meddig kicserélődött a tantestület. Volt, aki szülőfalujába távozott, mások kisváros közelében horgonyoztak le. Az utóbbi években az összetétel jórészt konszolidálódott, kisebb az elvándorlás. Hazatértek a máshol tanító sóvidéki pedagógusok, s ez a folyamat hazacsábította a fiatal végzeteket is. Ezzel a falusi értelmiség beilleszkedésének új szakasza kezdődött. Akik hazajöttek, úgy érzik: révbe jutottak. Most már a cél modern lakás, autó, hétvégi kirándulások...

E hazatérésnek is megvannak a mozgatórugói. Egy albérleti szobáért ma falun is elkérnek havi 200—250 lejt. A kétszobás, kertes, mellékhelyeséges különálló lakásért még többet. Ezért néznek irigykedve az idegenből jött pedagógusok a helybeliekre; ez utóbbiaknak már a kezdéskor lóhossz-előnyük van: a szülői ház. Érthető hát, hogy arra a kérdésre, mit tartanak a legfontosabbnak, szinte egybehangzóan válaszolták: „a lakást“.

A mezőgazdaság élenjárói márciusi országos tanácskozásának határozatai alapján már javult a helyzet: több tanár kapott házhelyet.

A biztató jelenségek nyomatókat kaptak Nicolae Ceaușescu elvtársnak ez év márciusában mondott beszéde nyomán, amikor is az RKP KB plénuma előtt az új javadalmazási elveket ismertetve a tanügyiek javadalmazásával is foglalkozott: „Véleményem szerint az oktatásban is következetesen és ésszerűen alkalmaznunk kell a javadalmazás elvét a munka mennyisége és minősége szerint, aszerint, hogy egyik vagy másik ág milyen jelentőségű gazdaságunkban, a társadalom fejlődésében.“

Ahol a néptanács, mtsz felkarolta a pedagógusok fészckrakó elképzeléseit, onnan nem vágyódnak el a pedagógusok.

A lakás azért is fontos, mert mellette kis veteményeskert is van, amely sokat segít a falusi zöldség- és élelembeszerzésben. A saját és albérleti lakások aránya alapján könnyű elkészíteni a maradni szándékozók és elvagyódók grafikonját. Jó, hogy Korondon a 34 tanerőből 22 saját házban lakik. Maradni szándékoszik 22, elkészül 12. A másik út, amikor a néptanács „saját szürkeállományának“ megőrzéséért (egy parajdi tanár találó szavai) tömbházakat épít, amelyekben a pedagógusok is kapnak lakást. Parajdon ezért a pedagógusok zöme maradni szándékoszik...

A sóvidéki tanügy kimagasló eredménye, hogy a tanyasi iskoláknál is megjelentek az első fecskék, akik merték vállalni a tanyavilág gondjaival való teljes azonosulást. Két pedagógusházaspár saját házat épített Fenyőkúton, s ezzel talán itt is megindult a konszolidációs folyamat.

A pedagógusok elvagyódása vagy lemondó beletörődése egyaránt bomlasztja a tantestületet. Soknak a tudatalattijában még ott pislákol az elvándorlási vágy. Vannak, akik valóban megtalálták számításaikat, s úgy érzik, nélkülözhetetlenek a faluban. Sokan viszont csak átmenetileg rendezkedtek be. Többen is szülőfalujukba szeretnének hazakerülni, vagy pedig meghúzódni egy kisváros árnyékában...

Legnagyobb részük — s ez igazán felemelő — a falun tanítást élete értelménci tartja. A vidéki élet szélcsendje, nyugalma határozza ezt meg? Lehet. De inkább az önmaga erejére ébredt, a munkában elért eredményeinek örvendő

pedagógus vallja ezt; az egykori néptanítók lelkesedésével szól. Hadd idézzem egy alsósófalvi tanítónó vallomását: „A falut nagyon szeretem, itt nőttem fel. Kedvelem az embereket, szokásaikat, a környezetet, a gyerekeket. Valahogy — Kányádi Sándor szavaival élve — itt még a sár is tiszta. Millió szál fűz a faluhoz. Itt tanítottam a férjhezmenetel előtt öt évet, s azután 17 évet. Nem, nem tudnám máshol elképzelni az életem.“

Hogy jelezzük, milyen az iskola helyzete egy tanyai településen, ide iktatom Tóth Márton igazgató sorait.

Fenyőkút egyike Hargita megye havasi településeinek. Korond községtől (amelytől az utóbbi három évszázad alatt vált el, s ahová közigazgatásilag tartozik) 7—8 kilométerre terül el, 900—1000 m magasságú fennsíkon a Hargita alatt. Az iskoláztatást súlyosbítja itt a település jellege. Fenyőkút tanyarendszerű, nagyon laza település. Kevés lakossága akkora területen lakik, mint egy városé; a házcsoportok közé erdők, legelők ékelődnek. Nagy a távolság az iskola és a falu végpontjai között. Különböző irányokból, 2—4, sőt több kilométerre menő távolságból igyekeznek a gyermekek az iskolába. A távolság okozta nehézséget szaporítja télen a házakat, utakat, ösvényeket eltorlaszoló hófúvás, télelőkn és télvégeken a mindent elnyelő sár.

Fenyőkút szapora falu. Régente, 18—20 évvel ezelőtt a családlétszám 6—10 között váltakozott, de nem volt ritka a 10—12 gyermekes család sem. Az 1972/73-as iskolai év végén készült összeírás alapján a családok száma 143, a lélekszám 620. Az átlagos családlétszám 4—5 között mozog. Még mindig elég jó. A 620 lakosból 60—100 fő különböző célből ideiglenesen eltávozott a faluból. A 143 családfőből 102 földműves, 23 erdei munkás, 5 kőbányász, 9 állami alkalmazott, 1 kisiparos és 3 nyugdíjas.

Az iskolázás szempontjából fontos, hogy a távollévők nagy része munkahelyi tanonc vagy iskolás. A szakképesítést nyert fiatalok előbb-utóbb elszármaznak a faluból. Az utóbbi években például felszázan helyezkedtek el a székelyudvarhelyi cérnagyárban. A fiatalok városra húzódásának tendenciája érvényes Fenyőkútra is, de megjegyzendő, hogy ebben a folyamatban marasztaló tényező az erdei munkalehetőség s a kőbánya.

Noha csökkenőben a szaporulati hányados, a gyermeklétszám jelenleg 210. Ebből 135 iskolás korú. Ez a gyermeklétszám az összlélekszámnak egyharmada, az állandó lakosságnak pedig 35—40%-a. A nagy gyermeklétszámú faluban már a múlt században figyelmet igénylő szociális probléma volt a legalább elemi fokon történő beiskolázás. Már akkor lett volna „egy iskolára való“ gyermek, de a korabeli tőkés-földesúri hatóságok csak 1910-ben küldték ki az első tanítót. Azokban az években minimálisan 50—60 iskolaköteles gyermek élt a faluban. Egy hányadát sikerült beiskolázni az osztatlan négyosztályos iskolába, de a III—IV. osztályból majdnem teljes a lemorzsolódás. Az első világháború idején meg is szűnik az iskola. A két háború közt továbbra is egyhelyiségű, osztatlan 6—7 osztályos iskolába kellett beszorulnia a falu 80—100-ra felszaporodott iskolás korú gyermekserégének.

A felszabadulás utáni években az iskolás korú gyermekek száma meghaladja a 100-at. Az iskola kéttanerős, részben osztott négyosztályos iskolává fejlődik. A beiskolázás az I—IV. osztályba 90—100%-osra javul. Csakhogy ebben az időszakban a IV. osztályt végzett tanulók — helybeli felső tagozat hiányában — nem fejezhették be általános iskolai tanulmányaikat. Korond községben még nem volt bentlakás.

Döntő jelentőségű volt 1959/60-ban az iskola felső tagozatának létrehozása. Ettől kezdve fokozatosan bevontuk a tanulásba a 130—150 iskolaköteles tanulót, s 1971/72-re elértük az eddig lehetetlennek tűnő szintet: a 100%-os beiskolázást. Szocialista rendszerünk gondoskodása idő múltán kiterjedt az iskoláskor előtti gyermekekre is. 1968 óta korszerű, jól ellátott óvoda várja őket.

A jelenleg iskolaköteles 135, valamint az ezutáni években felnövő, 1973. június 30-ig született 75 fenyőkúti gyermek, és a szencsedi négyosztályos iskolából az V. osztályba, Fenyőkútra járandó legkevesebb 10 gyermek alapján a következő beiskolázási terv-kimutatást készíthetjük el:

Iskolai évek

	1973/74	1974/75	1975/76	1976/77	1977/78	1978/79	1979/80	1980/81	1981/82	1982/83	1983/84	1984/85	1985/86	1986/87
I.	19	14	18	14	10	11	8							
II.	16	19	14	18	14	10	11	8						
III.	15	16	19	14	18	14	10	11	8					
IV.	13	15	16	19	14	18	14	10	11	8				
I—IV.	63	64	67	65	56	53	43							
V.	18	14	17	18	19	15	19	16	10	12	8			
VI.	21	18	14	17	18	19	15	19	16	10	12	8		
VII.	18	21	18	14	17	18	19	15	19	16	10	12	8	
VIII.	15	18	21	18	14	17	18	19	15	19	16	10	11	8
I—VIII.	135	135	137	132	124	122	114							

A fenyőkúti iskola jövője

A falu szülői közösségének volt alkalma tapasztalni a múltban az iskolahiány hátrányait, úgyszintén napjainkra vonatkozóan azt is, milyen nagy jelentőségű a helyi iskola gyermekeik jövőjének megalapozása szempontjából. A szülők jó része nem közömbös az iskola helyzete, jövője iránt. Ezért aggasztja őket, hogy a gyermekszám-csökkenés miatt egyik-másik osztály megszűnhetik a közeljövőben. Mi hát a megoldás? Nem lehetne-e Fenyőkút és a testvérfalu, Pálpataka gyermekei számára közös iskolát építeni?

Két elgondolás van. Az első az, hogy a tanulók Korondon a bővülő bentlakásban ösztöndíj segítségével lagnak majd, és elvégzik az V—X. osztályt. A második elképzelés szerint Fenyőkút és Pálpataka egyazon évfjaraai egyesüljenek egy osztályba valamelyik iskolában, mert a két falu szomszédos területeiről kölcsönösen látogatható az iskola.

Fenyőkút és Pálpataka közös iskolájának terve nem új keletű. Már a múltban felvetették a gondolatot azok a tanítók — köztük Benczédi Sándor is —, akik naponként egyszerre mindkét faluban látták el tanítói missziójukat. A tíz-osztályos oktatás ez utóbbi megoldást sürgeti.

Lehetséges azonban? Területileg igen. A két falu iskolái közötti távolság viszonylag kicsi: 3—4 kilométer. A két iskola közötti út közepe tájára épített felső tagozatú iskola mindkét falu tanulóinak döntő többsége számára megközelíthetőbb lenne, mint külön-külön a jelenlegiek, mindössze a két falu átellenben levő széleiből jövő tanulóknak (kb. 8—10%) jelentene a jelenleginél 10—15 perccel hosszabb utat, de felsőtagozati, fejlettebb fizikumú tanulókról lévén szó, ez a távolságkülönbség nem okozna nehézséget.

Célszerű ez a terv? A közös iskola létesítése révén kibővült felső tagozatú iskolakörzet beláthatatlan időig biztosítaná az osztályok működéséhez szükséges gyermekszámot. Megjavulna a tanerőellátás, a szakmunkaerő hatékonyabb kihasználását eredményezné, ami feltétlenül hozzájárulna az oktatás javításához. Továbbá: egy új, a jelenlegi követelményeknek megfelelő iskolaépület annál is inkább szükséges lenne, mert a jelenlegiek nem felelnek meg sem az egészségügyi, sem a pedagógiai követelményeknek.

Az elvágyódás egyik mozgatórugója gyerekeik nevelésének kérdése. „Miért kínlódnak az én gyerekeim bentlakásokban?” — kérdik, amikor városra húzódnak. A sövidéki oktatásban a hetvenes évek elejéig nem volt ingázó. Ezt meghatározta földrajzi fekvése, a városoktól való távolsága. Ilyen helyzetben ezen a vidéken sokrétű a pedagógusok társadalmi tevékenysége. Jelentős ingázásról csak az év kezdetétől beszélhetünk, de az ingázók száma még elenyésző. Nyolc ember utazgat, és kis távolságokról. A helybeliek berzenkedve fogadták a szokatlan életmódot.

Önképzés, kulturális utánpótlás

Néhány évvel ezelőtti önmagamát látom: kerékpárral esőben, sárban, decembri hidegben róttam az utat, egy-két kollégámmal, hogy megnézzem a marosvásárhelyi vagy a kolozsvári színház szavatai előadását. Most, utólag azt mondanám: szép volt, fiúk...

Az emberformálás önként vállalt krédója a falusi pedagógust más helyzetek elé állítja, mint városi kollégáját. A tömegkommunikációs eszközök falura is eljuttatják ugyan a kultúrát, itt is van televízió, rádió, azonban igénybevételek sporadikus, bizonyos adásokra korlátozódnak (legtöbb esetben népzene, a tévé magyar adása, esetleg tévéfilmek, meccsek), s így az ismeretnyújtás fő-fő csatornája az iskola, a pedagógus marad, aki tudatosan (vagy ösztönösen) magáévá tette Veres Péter találó ars poeticáját: „ha nem lehetél szálfá, legyél hát cserje...”

Ha szálfák nemigen születtek ezen a földön, cserjék annál inkább, akik a tanítás utáni második műszakban megpróbálták megvalósítani a „munkahelyből laboratóriumot” jelszót. S ebben bizony nemegyszer a tanyák jártak az élen. A tanyai helyzetállás, önmegvalósítás kevés helyen jelentkezett úgy, mint a Sóvidéken. Érdemes föllapozni a központi és megyei lapokat: a sóvidéki tanyavilág a maga gondjaival hányszor van jelen? A leglátványosabb cselekedet a folklór lejegyzése, feltárása, hellyel-közzel történő publikálása. Elkészült Korond történeti monográfiája, s e sorok írója rövidesen összeállítja, a kalotaszegihez hasonlóan, a Sóvidék helytörténeti bibliográfiáját. A korondi iskola 250. évfordulóján, 1973-ban elhangzott előadások ismételtlen igazolták, hogy sokrétű anyag gyűlt össze: az egyik magyar szakos tanár a ragadványneveket gyűjti, a most Korondra került történelem szakos a nagy családok letelepedését kutatja. Fontos eredménynek tartom a parajdiak irodalmi est kísérleteit: két ízben tartottak találkozózt a Hargita megyében született írókkal, költőkkel, s olyan Aprily-megemlékezést, amilyent a Sóvidék még nem látott. Jó tudni, hogy a Sóvidéken is van már kivel vitatkozni Lukács György esztétikájáról vagy Gramsci értelmiség-tanulmányáról. A pedagógus alternatíváját nem a sablonos azonosulásban, hanem a falu szellemi felemelésében látják. E célból — Benedek Elekkel szólva — nemegyszer kellett a jajt közrefogni a hoppal, s felvenni a harcot a nemzedéki véleménykülönbségek visszahúzó indáival... Ehhez viszont küldetéstudatra van szükség, s ez bizony ritkaság.

Az egyre inkább megállapodó sóvidéki pedagógustársadalomban sokan vannak, akik minden eszközt — beleértve az anyagiakat is — felhasználnak arra, hogy beszerezzenek minden könyvet, a Sóvidéken eddig ismeretlen folyóiratokra fizessenek elő. Ma már nem ritkák az 1000—2000 kötetes családi könyvtárak sem, s egy-egy igazi könyvcsemege beszerzéséért egész ármádiát mozgósítanak, ezzel bízzák meg a nagyvárosba, külföldre igyekvő ismerősöket. Sajnos azonban, a könyvgyűjtés is sok esetben státuszjelképpé, dicsekvés tárgyává torzult.

A lemaradást az adott feltételek is elősegítik: a tanyavilágban nincs villany, tévé, film, a könyvtárakban alig néhány száz kötet található. A tanyai pedagógusok gyakran teszik meg a tizennégy-tizenhat kilométeres gyalogutat a faluközpontba — hogy egy gyűlésen megjelenjenek. Akik tízegyhány éve tanítanak Fenyőköntön vagy Pálpatakan, ezzel a fáradsággal akár Alaszkt is megjárhatták volna... Az önképzés másik Achilles-sarka a falu „színház-ellátása”, amely megrekedt a népszínművek szintjén. A pedagógusok esztendőnként szinte minden faluban bemutatnak egy népszínművet, vigjátékot. A hat magyar színház csak szórványosan látogat el erre a vidékre. Alsósófalván, ahol mindig telt ház fogadta az előadásokat, több mint öt éve nem járt hivatásos társulat. A közel 6000 lakosú Korondon alig fordul meg néha egy-egy társulat valamelyik operettel.

Az eltelt évek során a sóvidéki pedagógus elsősorban a műkedvelők előadásait láthatta: *Bástyasétány 77*, *A bor*, *Nem élhetek muzsikaszó nélkül* (a marosvásárhelyi színház előadásában). Egy parajdi tanárnő Bukarestben Enescu- és Beethoven-hangversenyt hallgatott, míg egy korondi tanár Tennessee Williamstől *Iguána éjszakáját*, Bálint Tibortól *A szánta angyalok utcáját*, Bulgakovtól a *Képmutatók cselszövését*, Illyés Gyula *Kegyencét*, Dobozy Imre *Holnap folytatjuk* című darabját tekintette meg. Viszont olyan is akad, aki egyetlen előadást sem látott! Sokan vannak, akik fáradságot nem sajnálva, Kolozsvárra, Marosvásárhelyre utaznak, hogy megnézzenek egy-egy színházi előadást, sőt, ha rajtuk múlna, a televízió magyar nyelvű adását is átalakítanák színház-súlypontúvá. Nagy eredmény, hogy sikerült bérletet váltani a turnéző színházak udvarhelyi előadásaira; ott több esetben sikerült a színházi előadást tárlatlátogatással összehangolni...

Fehér folt a vidék művelődési életében a zene. A lemaradás ezen a téren a legszembetűnőbb. Ritka eset, hogy tanárok, tanítók meghallgassanak egy-egy koncertet (a tévében), vagy éppen ilyen jellegű lemezeket vásároljanak. Aki teszi, az is inkább sznobizmusból. A *Hét* zenei rovatát kevesen (főleg a fiatalok) olvasák. Ugyancsak őket érdekli a modern képzőművészet, s lelkesedéssel vitatták meg az *Igaz Szó* emlékezetes képzőművészeti számát. Az utóbbi években — helyi kezdeményezésből — kiállítást szerveztek Korondon, Parajdon azok alkotásaiból, akik vásznakon a Sóvidéket örökítették meg. Állandó a kapcsolat Páll Lajos és az őt

látogató képzőművészek, költők, írók, valamint a korondi értelmiségiek között. Az önképzés rovatba tartozik, hogy egyre több a fokozati vizsgát tett pedagógus, s akad, aki egyik szak befejezése után a másikra iratkozott be.

A vidék folklórja gazdag, azonban a kibédi Ráduly János vagy a sepsiszentgyörgyi Albert Ernő munkájához hasonló kezdeményezés még nem született. Felátatlan a tanyák színes mese- és balladavilága. A korondi kerámiát a giccs halványítja. Értékek vesznek el, amelyeknek átmentése, továbbvitele éppen a sóvidéki pedagógusok feladata volna. A többnyire iskolai múzeumok szintjén megállt „régiséggyűjtés” még csak a kiindulópontját jelentheti a nagy nevelési, tudatformáló potenciállal bíró községi múzeumnak. A parajdi múzeum értékes anyagot — köztük sok bányaeszközt — gyűjtött egybe.

Ahol a világ véget ér, ott kezdődik a Sóvidék.

Ezen a világvégi tájékon is immár több mint negyedszázada valóban népmozgalommá vált az oktatás, és pedagógusok, a vidék spiritus rectorai magyarázzák „fától fáig” a sóbányászoknak, fazekasoknak, erdei munkásoknak, gazdálkodóknak és pásztoroknak, hogy az ember már eljutott a Holdra, hogy pártunk politikája nyomán az olyan elmaradott vidékeken is, mint a Sóvidék, felgyorsult a vérkeringés.

Tófalvi Zoltán

**Beczásy Antal:
Kopják alatt**